

Долинський Євген
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

**КОНСТРУЮВАННЯ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ПОСІБНИКА ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ
«МОЯ ФРАНЦІЯ»**

У статті, на основі документальних матеріалів, інтернет-ресурсів висвітлено питання можливості створення системи вправ для формування мовленнєвих навичок учнів старших класів. Це необхідно для створення навчального посібника з елективного курсу французької мови у системі профільного навчання. Характеризуються типи вправ, що можуть використовуватися для формування комунікативних умінь.

Ключові слова: мовленнєві навички, комунікативна компетентність, елективні курси.

Долинский Евгений
кандидат педагогических наук, доцент
(м. Хмельницкий)

**КОНСТРУИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ
ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ ПОСОБИЯ
ЭЛЕКТИВНОГО КУРСА «МОЯ ФРАНЦИЯ»**

В статье, на основе документальных материалов, Интернет-ресурсов освещены вопросы возможности создания системы упражнений для формирования речевых навыков учащихся старших классов. Это необходимо для создания учебного пособия элективного курса французского языка в системе профильного обучения. Характеризуются типы упражнений, которые могут использоваться для формирования коммуникативных умений.

Ключевые слова: речевые навыки, коммуникативная компетентность, элективные курсы.

Dolyns'kyi Yevhen
Ph.D. (Pedagogic), associate Professor

THE FORMING OF LANGUAGE SKILLS EXERCISES SYSTEM FOR BENEFITS OF ELECTIVE COURSE MANUAL BOOK «MY FRANCE»

This article deals with the possibility of establishing a system of exercises for language skills development of high school students, basing on documentary materials, Internet resources, discussions It is necessary for creation the French language elective course in the system of professional training. The types of exercises that can be used for the formation of communicative skills are characterized.

Keywords: *language skills, communicative competence, elective courses*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Діяльність людини в широкому розумінні означає процес активної цілеспрямованої взаємодії суб'єкта з середовищем. Згідно з психологічною теорією діяльності (С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв та ін.) людина не пристосовується до реальної дійсності, а активно оволодіває нею і впливає на неї завдяки здатності передбачати і свідомо планувати свою діяльність.

Мовленнєва діяльність (МД) розглядається як один з багатьох видів людської діяльності і визначається як активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та зумовлений ситуацією спілкування процес прийому і видачі мовленнєвого повідомлення у взаємодії людей між собою [3].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теорія МД розробляється такими вченими як І.О. Зимня, О.О. Леонтьєв, Т.В. Рябова та іншими послідовниками видатного психолога й педагога Л.С. Виготського. МД людей може входити до іншої, значно ширшої діяльності (трудової, пізнавальної і т. п.). Проте вона може бути й самостійною діяльністю, бо в людини є специфічна потреба, притаманна лише їй, у висловленні думки та одержанні мовленнєвої інформації. Цю потребу називають комунікативно-пізнавальною [4].

Що стосується елективних курсів з іноземної мови, то є лише окремі дослідження на основі конкретних практичних розробок іншомовних елективних курсів, зокрема: проектування елективного курсу з культурознавства США в системі профільного навчання англійської мови в школі (В.В. Сафонова, П. В. Сисоєв); класифікація типів курсів за вибором у системі шкільної освіти (К. Г. Митрофанов, В. Л. Орлов, К. Н. Поливанова); організація навчальних занять у межах елективних курсів для школярів, які обрали філологічний профіль (А. Г. Каспржак); створення елективних курсів у системі вищої школи (О.Г. Полякова, А.О. Колесников).

Вагомий внесок в розвиток елективних курсів роблять науковці відділу вивчення іноземних мов інституту педагогіки академії педагогічних наук України, розбляючи і впроваджуючи елективні курси з вивчення іноземних мов у старшій школі (В.Г. Редько, Т.К. Полонська, Н.П. Басай, О.С. Пасічник).

Формулювання цілей статті - визначення системи та видів вправ, що призначені для формування мовленнєвих навичок школярів старших класів у процесі створення посібника елективного курсу «Моя Франція».

Виклад основного матеріалу. Мова - це нормалізована система звуків, морфем, слів та правил їх сполучення на морфологічному, синтаксичному, семантичному та логічному рівнях, тобто система знаків, що є основним засобом спілкування членів певного людського колективу, засобом переробки і передачі інформації від покоління до покоління. Мовлення - це застосування мови у процесі спілкування. Мова як система - виключно суспільне явище, вона постійна, стала, має нормативний характер і зобов'язує кожного, хто нею користується, підпорядковуватися її законам. Мовлення - індивідуальне, динамічне, ситуативно зумовлене. Мовлення є універсальним засобом комунікації, тому що при передачі інформації за допомогою мовних знаків смисл повідомлення губиться менш за все [1].

МД суб'єкта включає мову і мовлення як внутрішні засоби та способи її реалізації

Розрізняють чотири основних **види МД**: аудіювання, говоріння, читання та письмо. У процесі говоріння та письма людина висловлює свої думки, а при аудіюванні та читанні вона одержує мовленнєву інформацію, тобто сприймає і розуміє думки інших людей. Говоріння та письмо називають продуктивними видами МД, а аудіювання та читання – рецептивними. З іншого боку, аудіювання і говоріння об'єднують одна матеріальна основа – звукова система мови, ці види МД входять до усного мовлення. Матеріальною основою читання і письма, які відносяться до писемного мовлення, є графічна система мови [2].

Як і будь-яка інша діяльність, МД має такі необхідні компоненти як мотив діяльності, її предмет, засоби та способи реалізації МД, продукт і результат.

Якщо предметом МД є думка, то засобом існування, формування і вираження цієї думки є система мови, її фонетичні, лексичні та граматичні засоби, які мають засвоюватися саме як способи вирішення певної розумової задачі.

В залежності від форм спілкування може бути три способи формування та формулювання думки: 1) внутрішній (людина включається у рефлексію або думання); 2) зовнішній усний (людина включається у говоріння); 3) зовнішній письмовий (людина включається у спілкування з відсутнім партнером у письмовій формі) [4].

Навичку визначають як психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії. Термін «навичка» відбиває сам факт при звичаєності до певної дії, яка завдяки цьому виконується автоматизовано, без істотної участі свідомості в її регулюванні [5].

У процесі навчання іноземної мови мовленнєві дії учнів мають бути доведені «до оптимального рівня досконалості» (І.О. Зимня), що забезпечує

спрямованість уваги людини при здійсненні МД лише на зміст свого висловлювання чи того повідомлення, яке вона сприймає на слух або читає.

Щоб досягти «рівня навички» (І.О. Зимня, Ю.І. Пассов), мовленнєва дія має набути таких якостей як автоматизованість, стійкість, гнучкість, відсутність спрямованості свідомості на форму виконання, відсутність напруження і швидкої втомлюваності [2].

Створення раціональної системи вправ є ключем до вирішення проблеми навчання іншомовного мовлення. Важливість системи вправ полягає в тому, що вона забезпечує як організацію процесу засвоєння, так і організацію процесу навчання.

З точки зору організації процесу засвоєння система вправ має забезпечити:

- 1) підбір необхідних вправ, що відповідають характеру певної навички або певного вміння;
- 2) визначення необхідної послідовності вправ;
- 3) розташування навчального матеріалу та співвідношення його компонентів;
- 4) систематичність/регулярність виконання певних вправ;
- 5) взаємозв'язок різних видів МД (Ю.І.Пассов) [1].

З точки зору організації процесу навчання система вправ потребує матеріального втілення, яке вона знаходить у підручнику.

Перш ніж розглянути сутність системи вправ, звернемось до визначення самого поняття «вправа» у методиці навчання іноземних мов.

Вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними до їх удосконалення [4].

Кожна вправа незалежно від її характеру має три- або чотирифазову структуру.

Перша фаза – завдання,

друга фаза – зразок виконання,

третьою фазою – виконання завдання,

четвертою фазою – контроль (контроль з боку вчителя, взаємоконтроль або самоконтроль учнів), а вже потім репродукує її повністю або частково.

Щоб підібрати необхідні вправи для різних компонентів системи, слід визначити типи і види вправ за певними критеріями, охарактеризувати їх та виявити їх відповідальність для формування тих чи інших навичок або вмінь мовлення.

У таблиці 1 наведено основні та додаткові критерії, за якими визначаються типи вправ.

Таблиця 1.

Основні та додаткові критерії визначення типів вправ

№	Критерії	Типи вправ
1	Спрямованість вправи на прийом або видачу інформації	Рецептивні Репродуктивні Рецептивно-репродуктивні Продуктивні Рецептивно-продуктивні
2	Комунікативність	Комунікативні (або мовленнєві) Умовно-комунікативні (або умовно-мовленнєві) Некомунікативні (або мовні)
3	Характер виконання	Усні Письмові
4	Участь рідної мови	Одномовні Двомовні (перекладні)
5	Функція у навчальному процесі	Тренувальні Контрольні
6	Місце виконання	Класні Домашні Лабораторні

Розкриємо сутність типів вправ, визначених за першим і другим критеріями, бо саме вони є найважливішими для класифікації вправ і потребують певних пояснень.

У **рецептивних вправах** учень сприймає вербальну інформацію через слуховий або зоровий канал, а потім тим чи іншим способом показує, що він

впізнає, розрізняє звуки, графеми, граматичні структури і т.д., розуміє усне чи письмове висловлювання [2].

У **репродуктивних вправах** учень відтворює повністю або із змінами сприйнятий ним навчальний матеріал (звук, слово, речення, текст). Всі репродуктивні вправи фактично є рецептивно-репродуктивними, бо учень спочатку сприймає певну вербальну інформацію від учителя, диктора або з підручника, а вже потім її репродукує повністю або частково.

У **продуктивних вправах** учень самостійно породжує висловлювання різних рівнів (від рівня речення до рівня тексту) в усній або письмовій формі. Якщо продукуванню усного чи письмового висловлювання передують сприймання і розуміння тексту, то вправа - рецептивно-продуктивна [3].

Розглянемо типи вправ за критерієм «комунікативність».

Комунікативні вправи розглядаються як спеціально організована форма спілкування (В.Б.Царькова), коли учень реалізує акт мовленнєвої діяльності іноземною мовою, що вивчається.

В **умовно-комунікативних** вправах передбачаються мовленнєві дії учнів у ситуативних умовах. Основні визначальні якості даного типу вправ - наявність мовленнєвого завдання (з'ясувати щось, дати комусь пораду, висловити захоплення і т.д.) і ситуативності. Якщо одна з цих двох ознак відсутня, вправу не можна віднести до умовно-комунікативних [4].

У **некомунікативних вправах** учні виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі.

У відповідності з етапами формування навичок і вмінь мовлення до системи вправ увійдуть спочатку умовно-комунікативні вправи, призначені для формування навичок, а потім комунікативні, що використовуються для розвитку вмінь. Некомунікативні вправи можуть у разі потреби включатися до системи поряд з умовно-комунікативними.

В межах класифікації «тренування-практика» у мовленнєвих вправах з точки зору розвитку процесу становлення мовних умінь навичок слід

розрізняти наступні види вправ: первинні вправи; вторинні передмовленнєві вправи; мовні вправи [1].

Первинні вправи слідують безпосередньо за поясненням і мають своєю метою вироблення первинних умінь, а потім навичок.

Елементарно-рецептивні вправи полягають у знаходженні учнями та студентами вивчених одиниць мови при читанні або прослуховуванні. Необхідно дотримуватися наступної послідовності у методичних діях при ознайомленні учнів та студентів із рецептивним граматичним матеріалом.

Репродуктивні вправи полягають в усному та письмовому (або лише тільки в усному) відтворенні відомих для нас одиниць матеріалу для мови та їх комплексів.

Вторинні передмовленнєві вправи – призначені для подальшої автоматизації первинних навиків шляхом застосування навичок, що виробляються в процесі реалізації вторинних умінь (відносяться до області тренування, а не мовної практики) [2].

Комбінаторно-рецептивні вправи полягають у безпосередньому (без аналізу перекладу) розуміння усних та письмових висловлювань, побудованих на знайомих структурах і тих, що містять знайому лексику.

Продуктивні вправи полягають у відтворенні і сполученні у відповідності з мовною ситуацією засвоєних мовних одиниць для усного та письмового вираження думок.

Мовленнєві вправи направлені на вироблення в учнів і студентів нового складного уміння – уміння мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мовної комунікації. Вправи поступово стають більш творчими і все більше наближаються до невимушеного акту мови. Комбінаторно-рецептивні вправи полягають у безпосередньому (без аналізу перекладу) розуміння усних та письмових висловлювань, побудованих на знайомих структурах і тих, що містять знайому лексику [4].

Продуктивні вправи полягають в усному та письмовому вираженні думок з використанням засвоєного матеріалу для мови у доступних для учнів

та студентів мовних ситуацій. Такою є принципова схема системи вправ, яка розрахована на оволодіння іноземною мовою. Перш за все, у цій системі співвідношення тренування і мовної практики є динамічним. Слід відмітити, що поділ вправ на мовні та мовленнєві є умовним і представляє цінність лише у методичному плані. Одні і ті ж вправи можуть виступати як мовними, так і мовленнєвими, в залежності від етапу навчання. Але для оволодіння будь-якою діяльністю, у тому числі і мовленнєвою, необхідні знання. На основі набутих знань формуються навички та розвиваються вміння [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на сучасному етапі розвитку української державності у зв'язку із прагненням України увійти до європейської спільноти постала потреба у фахівцях з високим рівнем володіння вже навіть не однією, а декількома мовами міжнародного спілкування. Успішність іншомовного спілкування безпосередньо визначається рівнем сформованості іншомовної мовленнєвої компетенції, оскільки саме вона допомагає налагодити зв'язок.

Оволодіння учнями іншомовним спілкуванням передбачає формування у них певного рівня комунікативної компетенції. Результати нашого аналізу виявили необхідність у навчальних вправах, які направлені на комунікацію. Система вправ для іноземної мови завжди повинна мати на меті практичне оволодіння іноземною мовою. Головне призначення мовленнєвих вправ міститься у тому, щоб забезпечити оволодіння лексичним матеріалом як у рецептивному, так і у репродуктивному плані.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні тестових завдань для перевірки лексичних і граматичних знань з відповідного елективного курсу учнів старших класів.

Список використаних джерел

1. Пасічник О. С. До проблеми створення вітчизняних підручників з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів / О. С. Пасічник // Анотовані результати НДР Інституту педагогіки за 2006 р. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 107.

2. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н.К.Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – №3. – С. 3 – 7.
3. Скляренко Н.К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / Н.К. Скляренко // Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць. – 1992. – С. 9 – 14.
4. Смирнова Е.А. Профессионально-направленное формирование социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка: Дис...канд. пед наук: 13.02.02. – М., 2001. – 182 с.
5. Тригуб П., Система вправ для формування граматичної компетенції / П. Тригуб // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.VuzLib.com.